

A puha költségvetési korlátról (Válasz Stanislaw Gomulkának*)

Kornai János

Gomulka cikke [1] ösztönző, gondolatébresztő munka. Számos új elemzési eszközöt kínál, amelyek feltehetőleg működésképesek. Ilyen a reál- és nominálpuhaságnak, valamint a költségvetés puhaságának és rugalmasságának a megkülönböztetése, továbbá az, hogy a költségvetések és az árak rugalmassága** közötti eltérést fontos magyarázó változóként kezeli. Teljességgel igaza van a puhaság és az alacsony hatékonyság közötti összefüggés hangsúlyozásában; cikkének ez rendkívül fontos mondanivalója. A puha költségvetési korlát a rossz hatékonyság eltűrésével jár. Becsülendő az az alkotó kifejtési mód is, ami Gomulka bírálatát jellemzi.

Ugyanakkor jócskán van cikkében félreértés is. Néhány elképzelésem összefüggéseiből kiragadva szerepel. Egy-egy fontos helyen eltolódás van könyvem [3] eredeti hangsúlyaihoz képest. Lehet, hogy ha az összes félreértést tisztáznánk, akkor is maradna különbség álláspontjaink között, ez azonban a most mutatkozóknál bizonyosan sokkal kisebb lenne.

Egy könyv vagy egy cikk félreértésénél mindig meg lehet kérdezni, ki a felelős — a szerző-e vagy az olvasó. Igen gyakran mindketten hibásak. Emlékeztetni kell arra is, hogy az új elgondolások a kísérlet és tévedés folyamatában születnek. Úgy gondolom, a szocialista rendszerekről vallott nézeteim is fejlődési folyamaton mennek keresztül, és remélem, hogy kifejtésük ma világosabb, mint öt évvel ezelőtt volt. *A hiány* közreadása óta több cikket írtam, amelyekben újragondoltam és továbbfejlesztettem elképzeléseimet [2], [4], [6], [7]. Jelenleg is dolgozom egy cikkben a puha költségvetési korlátról, az eddiginél pontosabb megfogalmazás igényével.¹ Mindez azonban nem jelenti azt, hogy Gomulka részéről ne lenne teljesen jogos az 1980-ban kiadott könyv szövegére építeni a bírálatot.

A puha költségvetési szindróma értelmezése

Hadd kezdjem egy önkritikus megjegyzéssel. Úgy látom, nyilvánvalóan hibáztam, amikor a kemény költségvetési korlát definíciójába azt a feltételt is bevettem, hogy a vállalat árelfogadó ([3] 318. l.). Ezzel a puha költségvetési szindróma körébe vontam az összes ármeghatározó oligopóliumot, és számos más olyan esetet, amikor a vevők piacán a tökéletes verseny csorbát szenved. Bizonyos azonban, hogy a puha költségvetési szindróma fogalmának kialakításakor ez nem volt célom. A költségvetési korlát „puhításának” fogalmát *kizárólag* az olyan helyzetekre kívánom értelmezni, amelyekben a döntéshozó egység (vállalat vagy más szervezet) külső *segítséget* kap valamely nagy, paternalista intézménytől. A legtöbb esetben

* Az Economics of Planning 1985. 2. számában megjelent cikk fordítása. A fordítás Szabó Judit munkája.

** A „rugalmasság” szó az angol „flexibility” kifejezés fordítása itt és a cikk többi részében. Lásd erre vonatkozóan az S. Gomulka cikkéhez fűzött szerkesztőségi megjegyzést. (A szerk.)

¹ Az említett cikk azóta elkészült és megjelent. Lásd [5].

ez az állam. A puha költségvetési korlát szindrómát mindamellet nem korlátozom a szocialista gazdaságokra vagy az állami tulajdonú vállalatokra. Hasonló jelenségek felléphetnek a vegyes gazdaságokban, a magántulajdonú vállalatoknál, vagy a közösségi beruházásoknál, illetve a közszolgáltatásoknál stb. is. Valamennyi eset megkülönböztető jegye az a segítség, amihez egy, a piacon kívüli intézménytől lehet hozzájutni, tárgyalások, alkudozás, lobbyszás, politikai nyomás stb. eredményeként. Nyilvánvalóan más helyzet ez, mint azé a vállalaté, amely a verseny gyengeségét használja ki: az utóbbi akció mégiscsak a piacon zajlik és nem a patronáló intézmény folyosóin.

Újabb írásaimban valamelyest eltértem *A hiány* című könyv megfogalmazásától. Egy 1982-es cikkben [4] például az árakról írva kizárólag az *adminisztratív* árakra vonatkoztattam a puhítás lehetőségét, amikor is az árakat szabályozó hivatal valamely „puha” önköltség + nyereség típusú árelvet alkalmaz.

A vázolt hibától eltekintve, ma is úgy gondolom, hogy *A hiány* többé-kevésbé helyes képet adott a puha költségvetési korlát szindróma alábbi elemeiről:

— A puha költségvetési korlát nem egy szűken vett pénzügyi kérdésre, hanem egy bizonyos típusú *viselkedésre* utaló kifejezés. A döntéshozóknak szubjektív érzékelése, megfigyelése van arról, hogy mi a külső segítség valószínűség-eloszlása pénzügyi nehézség esetén. Minél nagyobb az ő megítélése szerint a külső segítség valószínűsége, annál puhább a költségvetési korlát. Másképpen kifejezve: a puhaság, illetve keménység a döntéshozó *várakozásainak* része.

— A költségvetési korlát puhasága, illetve keménysége (szigorúsága) — marxi terminológiával — egyfajta társadalmi viszonyt tükröz a paternalista állam és „ügyfele”, a vállalat között. A szocialista állam és az állami tulajdonú vállalat viszonyában ez a paternalista vonás feltűnő és szélsőséges, de — általában sokkal gyengébb formában — megjelenhet más kapcsolatokban is. A puha költségvetési korlát szindrómának nagyon fontos eleme, hogy külső segítséghez — több támogatáshoz, adómentességhez, kedvező adminisztratív árakhoz stb. — *alku* révén lehet hozzájutni. Mindenről lehet alkudozni — de nem a piacon, hanem a paternalista, bürokratikus intézményekkel (lásd erről könyvem [3] paternalizmusról szóló 22. fejezetét, különösen a 22.4. alfejezetet).

Az első ellenvetésem Gomulka cikkével kapcsolatban az, hogy ez a viselkedési és politikai-szociológiai szempont nála hiányzik. Esmefuttatása megmarad a monetáris, költségvetési és ármeghatározási ügyek szférájában, és nem elemzi a mögöttük meghúzódó társadalmi és politikai jelenségeket.

Az oksági láncolat

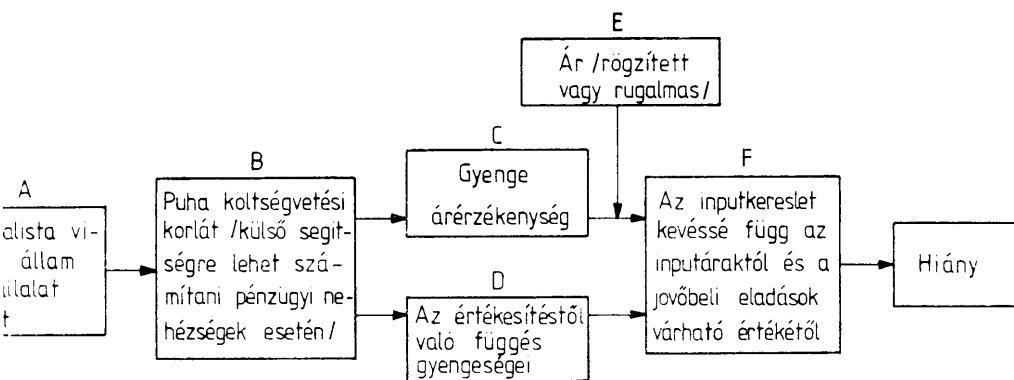
Gomulka a hiányjelenségek oksági magyarázatának két alternatíváját állítja egymással szembe: a puha költségvetési korlátot (Kornai) és az ár rugalmatlanságot (Gomulka). Szerintem e szembeállítással az oksági láncolat fontos elemei maradnak figyelmen kívül.

Az ár rugalmasság természetesen fontos kérdés. A disequilibrium irodalom sokat foglalkozik vele. Igaz az is, hogy a szocialista rendszerek erőteljesen preferálják az árstabilitást, azaz az ár rugalmatlanságot, és ezt könyvem számos helyén hangsúlyoztam. (Ez *A hiány* egyik olyan vonása, amit Gomulka nem említ.)

Fenntartom ugyanakkor állításomat, amely szerint ennél alapvetőbb a kérdés: *érzékenyek-e* a döntéshozók az árakra? A disequilibrium elméletek általában magától értetődőnek veszik, hogy mind a háztartások, mind pedig a vállalatok nagymértékben érzékenyek az árakra. Az én nézetem a következő: az érzékenységek nem adottak, hanem a költségvetési korlát szigorúságának függvénye. Ha ez az érzékenység gyenge, akkor még nagyon rugalmas árak sem váltanak ki érdemleges hatást. Az összefüggést a 2. sz. ábra szemlélteti.

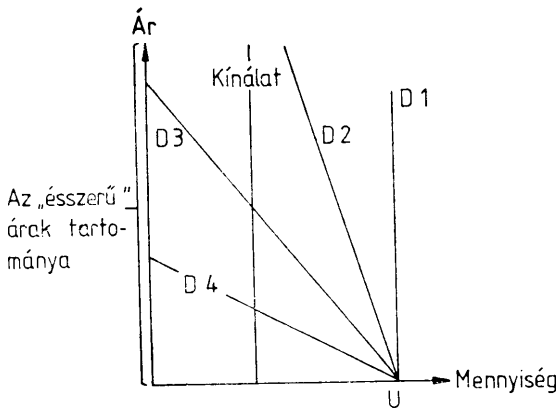
1. sz. ábra

A puha költségvetési korlát és a hiány közötti oksági láncolat

2. sz. ábra

A költségvetési korlát keménysége/puhasága és a kereslet árérzékenysége

- D 1: Tökéletesen puha korlát
- D 4: Tökéletesen kemény korlát

Az ábrán négy keresleti görbe szerepel. Az U pont jelöli a kereslet felső korlátját, amit ártól független változók határoznak meg. Szocialista viszonyok között működő, állami tulajdonú vállalat keresletéről beszélve Gomulka a D3 görbére gondol, én viszont a D2 görbére. A lehetséges áremelkedést tekintve egy „esszerű” tartományon belül kell maradnunk. A 2. sz. ábra megrajzolásánál feltételeztem, hogy ezt a tartományt a függőleges tengely még éppen magában foglalja. A D2 természetesen metszi a kínálati görbét valahol — de ebben a pontban az ár már irreálisan magas.

Elfogadom Gomulka véleményét, hogy az 1. sz. ábrával szemléltetett okozati láncolat megfogalmazásakor határozottabban ki kell térnem az árugalmasság általam feltételezett korlátaira, tekintettel az árugalmasság és a költségvetési korlát puhaságának viszonyára. Gomulka hozzászólásának ez fontos tanulsága számom-

ra. Miközben elfogadom megjegyzését, meg kell mondanom, hogy ezzel még nem válaszoltunk a kérdésre, mi a hiányt magyarázó tényezők egymáshoz viszonyított súlya. Az olyan gondolat kísérletek, mint a Leyland-gazdaság, nem adnak erre választ, hisz a kérdés végső soron empirikus természetű.

Térjünk vissza az 1. sz. ábrához és induljunk el annak bal szélétől. Ha az $A \rightarrow B$ okozati hatás adott, akkor már $B \rightarrow C$ és $B \rightarrow D$ is érvényesül. Ha viszont C (gyenge érzékenység) fennáll, akkor E -nek lehet ugyan némi hatása a $C \rightarrow F$ okozati összefüggésre, de ez a hatás nem lesz túl erős. Nézetünket még jobban megvilágítja, ha meggondoljuk, hogy E , azaz az árrugalmasság nem egyszerűen választás kérdése, mint a gondolat kísérletekben. Az árrugalmatlanság foka is olyan dolog, ami nagymértékben a rendszer természetéből fakad. Más szóval, ugyanúgy rendszerspecifikus jellegű, mint a költségvetési korlát szigorúsága.

Összefoglalásul: úgy érzem, Gomulka — az érvelés láncszemei közül kihagyva az *érzékenység* kérdését — nézeteimet nem idézte fel pontosan.

Gomulka szerint a fő kérdés az, hogy milyen gyorsan és rugalmasan történnek a változások a 2. sz. ábra függőleges tengelye mentén. Én is úgy gondolom, hogy ez fontos dolog, de meghatározónak a keresleti görbe meredekségét tartom. A D_2 és D_1 közötti meredekség és az ésszerű tartományba tartozó árak mellett a kereslet rugalmas árak esetén is „majdnem kielégíthetetlen” marad.

Megítélésem szerint Gomulka gondolatmenete túlságosan hipotetikus-normatív keretek között mozog (mi történne, ha . . .). Én viszont jobban szeretem gondolatmenetemet az induktív-pozitív oldallal kezdeni: mi történik ténylegesen a szocialista országokban? A legjobb példa erre a beruházások esete.

Használjuk szemléltetésül a 2. sz. ábrát. Vegyük fel a vízszintes tengelyre a beruházási hitelek iránti keresletet, a függőleges tengelyre a kamatlábat. Van-e egyensúlyi kamatláb, és mekkora? 10, 20 vagy 100 százalék? Meggyőződésem, hogy ez akkor és csak akkor értelmes kérdés, ha pénzügyi fegyelem uralkodik, ha a beruházás pénzügyi sikertelensége kemény következményekkel jár. A tények azonban nem ezt mutatják. A kamatlábról ugyanazok a hatóságok döntenek, amelyek nem akarják a vállalatokat csődbe juttatni, s azt sem akarják, hogy kitudódjék, ha valami nem volt rendben a beruházási döntés körül. A döntési folyamat hosszadalmas és szerteágazó, részt vesznek benne az állami és pártbürokrácia középső szintjén tevékenykedő intézmények, és gyakori, hogy a felső szint igen fontos embereinek, a kormánytagoknak, a PB-tagoknak stb. is szerepük van a döntésben. Senki sem érdekelt a hibák feltárásában, ellenkezőleg, mindenki inkább leplezni akarja a bajokat. Ezt kiindulópontnak fogadhatjuk el ($A \rightarrow B$ az 1. sz. ábrán). Ha ez így van, akkor a kamatláb jelentős emelésével (mondjuk 5 százalékról 10 százalékra) sem lehet jelentős változást elérni a keresleti oldalon. Ez teljesen más rendszer, mint az, amely többé-kevésbé kemény költségvetési korláttal rendelkező magántulajdonú vállalatokból áll, ahol a rossz beruházási döntés komoly bajokat okoz, és a kamatláb 1—2 százalékos növelése is megváltoztatja a beruházási szándékot. Ezért fenntartom állításomat: amíg (a puha költségvetési korlát következményeként) beruházási éhség uralkodik, addig fennmarad a krónikus vertikális hiány (a kínálatnál nagyobb kereslet a beruházási kvóták, a beruházási engedélyek, a beruházási hitelek és az ingyenes beruházási hozzájárulások stb. iránt). A részpiacok többségén pedig fennmarad a beruházási javak horizontális hiánya.

A szocialista országok kormányainak tanácsadója szerepében minden bizonyítással Gomulkával tartanék, és azt javasolnám, keményítsék meg a pénzügyi fegyelmet és emeljék a kamatlábat az egyensúlyi szintre. A valóságos rendszer leíró-pozitív elemzőjeként azonban tudatában vagyok a rendszer azon tulajdonságainak, amelyek megakadályozzák, hogy a kormányok kövessék e tanácsot.

A fogyasztási javak piaca

Egyetértek Gomulkával: ahhoz, hogy teljesebben megértsük a fogyasztási javak piacát a szocialista gazdaságokban, tanulmányoznunk kell a magánszektor és a második gazdaságot, a fekete- és szürkepiacokat stb. *A hiány* bevezető fejezetében ugyanakkor előrebocsátottam, hogy elemzésemet nem tudom kiterjeszteni e szektorokra. Ez nem valamiféle belső ellenállás miatt volt így, hanem azért, mert határt kellett szabnom a könyv terjedelmének, amely így is eléggé hosszú lett.

A szerző által tudatosan megszabott kereteken belül maradván, tekintsünk most egy kétszektoros, állami tulajdonú termelőkből és háztartásokból álló gazdaságot. Gomulka bírálata úgy érzem, nem ad kellő áttekintést *A hiányban* kifejtett gondolatokról.

1. *Az elszívási hatás.* Az elszívási hatás szerintem erősebb annál, mint amit Gomulka feltételez róla. A fogyasztási javaknak nagyon kevés olyan csoportja van, ahol a kemény költségvetési korláttal rendelkező háztartásoknak ne kellene puha költségvetési korlátú vásárlókkal versenyezniük, közvetlen módon (magáért az áruért vagy szolgáltatásért), illetve közvetetten, az előző termelési vagy elosztási fázisokban felhasznált erőforrásokért.

a) Először is: verseny van valamennyi, a külpiacokon is értékesíthető (tradeable) termékért. A fogyasztási javakat exportálni lehet. Ha az export a vevők oldaláról ütközik korlátokba (vagyis az importőr kereslete korlátozott), akkor azt elő lehet segíteni támogatásokkal, mesterségesen teremtett alacsony exportárakkal. Ott van ezenkívül a többi szocialista ország majdnem kielégetlen piaca, a szegény fejlődő szocialista országokat is beleértve. Az állami tulajdonú exportáló szervezetek majdnem kielégíthetetlen keresletű vevők (és ami a belföldi árakat, azaz az export belföldi költségét illeti, költségvetési korlátjuk természetesen puha). A szocialista országok (például Lengyelország) még nagyon rossz helyzetben is, olyankor, amikor súlyos belföldi élelmiszerhiány van, exportálnak élelmiszert.

b) Az áruk és szolgáltatások egy széles osztálya felhasználható mind a háztartásokban, mind a termelésben és beruházásban: az építőanyagok, az energia, a személyautó, az élelem (gondoljunk az éttermekre és szállodákra), ruházat (gondoljunk az egyenruhákra), a lakóházak (amelyek irodák céljára is szolgálnak), a könyvek (gondoljunk a könyvtárakra), a papír és írószer (amelyet irodákban is használnak) stb. Milliányi példát lehet mondani, ahol mindkét szektor vevőként léphet fel. Egyes esetekben a puha költségvetési korlátú szektor kereslete a nagyobb, más esetekben ez a kisebbik rész, de arra elég, hogy felszívja a kemény költségvetési korlátú szektorból egy-egy jelentős áremelkedés nyomán felszabaduló kínálatot.

c) Természetesen vannak olyan külkereskedelmi forgalomba nem kerülő javak és szolgáltatások, amelyeket kizárólag a háztartások használnak fel, de ezek nagy része ingyenes (oktatás, egészségügy). Effektív árak bevezetésével a rendszer e vonását meg lehetne változtatni — ez azonban túlmutat az „árrugalmatlanság” kérdésén. (Lásd a 3. sz. ábrát.)

Jelöljük meg a fogyasztási javak és szolgáltatások azon részét, amely nem tartozik az a), b) és c) kategóriákba, d)-vel.

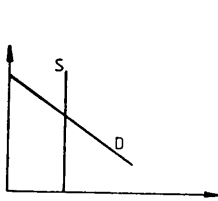
Tegyük fel kiindulásképpen, hogy a fogyasztási javak kínálata adott. Ekkor három eset van. (Lásd a 3. sz. ábrát.)

A 3. A ábrán a keresleti függvény a szokásos. Itt hatása van annak, ha az árak rugalmatlanok. Sohasem tagadtam ezt (lásd [3] 17.5. és 18.3. alfejezetét). Ugyanakkor úgy gondolom, hogy a d) szegmens viszonylag kicsi.

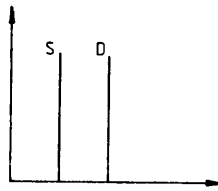
A 3. B ábrán a keresleti görbe függőleges: a kereslet korlátját ártól független magyarázó változók határozzák meg.

A legérdekesebb eset a 3. C, ahol a kemény és puha költségvetési korlátú szek-

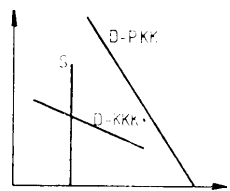
A fogyasztási cikkek piaca és az elszívási hatás

3.A ábra: /d/ szegmens

3.B ábra: /c/ szegmens

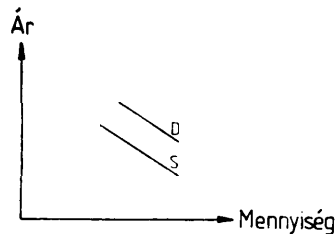

3.C ábra: /a/ és /b/ szegmens

torok versenyeznek egymással. A kemény korlátú szektor keresleti görbéje a szokásos. A puha korlátú szektor sokkal kevésbé érzékeny, kereslete hajlamos az elszaladásra. Itt tehát a teljes kereslet (a kemény korlátúak és a puha korlátúak keresletének összege) elszaladhat — még akkor is, ha a háztartások érzékenysége nagyfokú.

2. *A hiányt konzerváló kínálati görbe.* A 3. sz. ábrán a kínálatot adottnak vettem. Középtávon azonban már nem ez a helyzet. A termelői oldaltól (a gazdaságpolitikusoktól, a tervezőktől és maguktól a tényleges termelőktől) függ, hogyan viselkedik a kínálat az áremelkedés nyomán. A kínálati oldal viselkedhet profitmaximalizálóként: a magasabb ár ösztönzi a kibocsátást, nagyobb kínálathoz vezet. De viselkedhet éppen ellentétesen is: a kereslet csökkenése (azaz a hiány mérséklődésének jelei) a termelés és/vagy az import csökkenéséhez, vagy — a hazai piac kárára — a kibocsátás nagyobb arányú exportjához vezethet. Így jön létre a „hiányt fenntartó” kínálati görbe, amit a 4. sz. ábrán mutatunk be.

A fogyasztói piac középtávon

A kínálati oldal döntéshozói fenntartják a „normál hiányt”. Az ábra természetesen túlzottan egyszerű, mégpedig két szempontból.

Először is csak a dinamikus megközelítésnek van értelme. Tegyük fel, hogy egy adott évben emelkednek az árak és az megszünteti vagy legalábbis csökkenti a túlkeresletet. Azonban normális körülmények, normális növekedési ráta, ezen belül a reálfogyasztás emelkedése mellett a kereslet — a jövedelemhatások miatt — újból megnő. A másik oldalon a kínálat bővülése nem tart ezzel lépést, a kínálat stagnál vagy kevésbé nő mint a kereslet, és a hiány előbb vagy utóbb újra létrejön.

Másodszor, a vázlatos és determinisztikus 4. sz. ábra a kínálat és kereslet közötti állandó távolságként mutatja be a „normálhiányt”. Valójában a hiány „normálsávját” észlelhetjük. A magyar személygépkocsi-piacon például a normálhiány fél év és három év közötti várakozási idővel jellemezhető.

Nem állítom azt, hogy valamennyi szocialista országra és valamennyi fogyasztási cikkre „hiányt fenntartó” kínálati görbe érvényes. De elég gyakran, és a fogyasztói piac meglehetősen nagy szegmenseiben találkozhatunk vele. A központi tervezés kiterjedten alkalmazza a „normál hiány fenntartásának” elvét. A hiányok teljes felszámolását nem kísérik meg. A feszültségek enyhülése a gazdaság egy részében csak annak jelzése, hogy az erőforrásokat máshová csoportosítsák át, olyan helyekre, ahol a bajok nagyobbak, vagy legalábbis nagyobb kockázattal járnak a gazdaságpolitika döntéshozói számára.

A kínálat viselkedésének semmiképp sincs olyan automatizmusa, amely biztosítaná, hogy az áremelkedés és a háztartások keresletének ennek nyomán bekövetkező csökkenése megszüntesse a túlkeresletet. Vagy megszünteti, vagy nem. Ez függ: 1. az elszívási hatás erősségétől, és 2. a kínálati reakcióktól.

Gomulka nem szentel elég figyelmet az 1. tényezőnek, azaz az elszívási hatásnak, továbbá majdnem teljesen figyelmen kívül hagyja a 2. tényezőt, a „hiányt fenntartó” kínálati viselkedést. Az utóbbit *A hiány* kimerítően tárgyalja (lásd a 19.3—19.6., 21.8. és 21.9. alfejezeteket).

A jelenlegi intézményi viszonyok között Kelet-Európában és a Szovjetunióban a fogyasztói árak emelésének fő célja nem a piaci egyensúly elérése, hanem a reál-fogyasztás megcsapolása. Ez a makrogazdasági alkalmazkodás, a takarékosági programok stb. szempontjából szükséges lehet. Ezek azonban a piaci egyensúlytól élesen megkülönböztetendő célok. Az ilyen alkalmakkor a sajtóban megjelenő kommentárok szerint az áremelés elősegíti a hiányok megszüntetését. Aztán az árat felemelik, a reáljövedelem csökken — és a hiány fennmarad, az imént tárgyalt okok következtében. A fogyasztói árak emelkedését ugyanis az import csökkentése, a termelés exporthányadának növelése, a fogyasztói beruházások csökkentése stb. kíséri. Azok, akik arról akarják meggyőzni a lakosságot, hogy az áremelés a hiányok megszűnéséhez vezet, Gomulka érvelését olvasva igazolva érezhetik magukat. A magam részéről az ellenkezőjére teszem a hangsúlyt: arról szeretném meggyőzni az olvasót, hogy az áremelkedés nem feltétlenül vezet a hiány csökkenéséhez. A hiány vagy kisebb lesz, vagy nem — és ez nem a piac automatikus erőitől, hanem ugyanazoktól a döntéshozóktól függ, akik az árakat meghatározzák és egyben az „elszívásról” is döntenek.

Gomulka megjegyzéseiből világos, hogy elősegítette volna a félreértések elkerülését, ha *A hiány*ban tagoltabban adom elő a fogyasztói piac kérdéskörét. Írásomnak ezt a részét ezért arra szántam, hogy módszeresebben kifejtsem elképzeléseimet a fogyasztói árak kérdéséről.

Az előző két részben áttekintettem a fő vitapontokat. Vannak még más, kisebb jelentőségű kérdések is, ezeknél itt nem feltétlenül kell elidőznünk. Megismétlem: dr. Gomulka észrevételeit gondolatébresztőnek, alkotó szelleműnek tartom. Biztos vagyok benne, hogy mind jövődő kutatásaimban, mind nézeteim kifejtésénél hasznukat fogom venni.

Hivatkozások

- [1] Gomulka, S.: A Kornai-féle puha költségvetési korlát és a hiányjelenségek: bírálat és módosítás. Közgazdasági Szemle, 1987. 6. sz.
- [2] Kapitány Zsuzsa—Kornai János—Szabó Judit: A hiány újratermelése a magyar autópiacon. Közgazdasági Szemle, 1982. 3. sz.
- [3] Kornai János: A hiány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980.
- [4] Kornai János: Adjustment to price and quantity signals in a socialist economy. *Économie Appliquée*, 1982. 3. sz.
- [5] Kornai János: A puha költségvetési korlát. Tervgazdasági Fórum, 1986. 3. sz.
- [6] Kornai János—Matits Ágnes: A költségvetési korlát puhaságáról — vállalati adatok alapján. *Gazdaság*, 1983. 4. sz.
- [7] Kornai János—Weilbull, J. W.: Paternalism, buyer's, and seller's market. *Mathematical Social Sciences*, 1983. 2. sz.